

Доц. др Мирјана Стакић³²
Учитељски факултет у Ужицу

ДИЈАХРОНА И СИНХРОНА ПЕРСПЕКТИВА У ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Апстракт: У раду преиспитујемо дијахрону и синхрону перспективу српске књижевност за децу и младе која је изложена у књизи Миомира Милинковића *Историја српске књижевности за децу и младе*. Посматрана из перспективе савременог тренутка српска књижевност за децу врло је развијена. Сагледана и у историјској перспективи, она има богато наслеђе. У научној и теоријскокритичкој мисли, такође, досегла је завидан ниво развоја, те књига професора Милинковића представља значајно дело које нуди и дијахрони и синхрони пресек младе уметности о којој књижевна наука још увек није дала заокружене судове и оцене.

Кључне речи: *Историја српске књижевности за децу и младе, Миомир Милинковић, дијахрона перспектива, синхрона перспектива, књижевност за децу и младе.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У издању издавачке куће Bookland из Београда изашла је из штампе 2014. године *Историја српске књижевности за децу и младе* професора Миомира Милинковића. Књига је произашла из става аутора да када је реч о књижевности за децу још увек у науци није дефинисано питање њене историјске периодизације, које је нужно у сагледавању било ког вида уметности (Милинковић, 2014). И историчар и теоретичар књижевности за младе Петровић указује да је развој књижевности блиске младима био препуштен удесу времена, сви учињени покушаји да се тачно сазна оно што се догодило су „изгледали у знатној мери упрошћено“ јер су доминирали хронологија, позитивистички тон и слободнији приступ, без осећања за ритмове детињства“ (Петровић, 2011: 346–347).

Посматрана из савремене перспективе српска књижевност за децу је врло развијена. Савремена фаза њеног развоја одликује се жанровском разноврсношћу, богатством тема и мотива, чак и књижевним експериментима, нарочито када је реч о савременом роману, који се огледају у утицајима западноевропске књижевности на нов модел дечјег трилера или

³² stakicmz@ptt.rs

појаву хорор романа у књижевности за децу.³³ Сагледана у историјској перспективи, она има богато наслеђе, јер јој корени сежу у далеку прошлост, прва фаза њеног развоја обухвата усмену књижевност и народне умотворине У научној и критичкој, такође је досегла завидан ниво развоја, али недостају књиге (историје) које би понудиле и дијахронијски и синхронијски преглед појединих фаза развоја у контексту књижевних епоха, покрета и школа. У том погледу, *Историја српске књижевности за децу и младе* представља значајно научно дело које доприноси научном утемељењу књижевности за децу и младе. Поред поменути историје, у српској научној теорији имамо још само једну историју српске књижевности за децу, реч је о *Историји српске књижевности за децу* професора Тихомира Петровића (Петровић, 2008) и књигу *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу* професора Милинковића (Милинковић, 2010),³⁴ која је представљала теоријску подлогу, за настанак, четири године касније, *Историје српске књижевности за децу и младе* (2014).

Историја српске књижевности за децу и младе резултат је вишегодишњег ауторовог изучавања литературе за децу и омладину. У њој је на 618. страна приказана заокружена слика развоја српске књижевности за децу и младе, све до савременог тренутка. Реч је о пет фаза у њеном развоју, и шестој, која још увек траје, јер је реч о писцима који стварају на размеђи 20. и почетку 21. века, те о њима још нису искристалисани књижевнокритички судови.

КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ У ИСТОРИЈСКОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

Књижевност за децу и младе у историјској перспективи у монографији професора Милинковића приказана је у хронолошком развоју који обухвата пет етапа:

Прва фаза развоја – *Период пре свих периода* (Милинковић, 2014: 19), обухвата усмену књижевност, која је, „нема сумње, прва етапа у развоју било које националне књижевности“ (Исто, 21). Она представља полазиште не само књижевности за децу, већ и целокупне уметности, „период пре свих периода“, уколико пођемо од познатог става да је уметност стара колико и човек и да књижевност, као темељна компонента духовног синкретизма, сеже до самих прапочетака људске цивилизације.

Други фазу представља српска књижевност за децу до појаве Јована Јовановића Змаја, то су заправо почеци књижевности за децу и младе у доба просветитељства, које у српској књижевности у 18. веку обележавају писци,

³³ Први хорор роман у српској књижевности за децу је *Пети лептир* Уроша Петровића (Petrović, 2013).

³⁴ *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу* је резултат ауторовог становишта да када је реч о књижевности за децу „није урађено питање периодизације, која је неопходна у сагледавању било којег вида уметности, па, према томе, и књижевности за децу“ (Милинковић, 2010: 5).

попут: Гаврила Стефановића Венцловића (око 1680–1749), Јована Рајића (1726–1801), Орфелина Стефановића Захарија (1726–1785) и Јована Мушкатировића (1743–1809). Почетком 19. века, до појаве Доситеја Обрадовића, аутор издваја: Вука Стефановића Карацића (1787–1864), Атанасија Стојковића (1773–1832), Милована Видаковића (1780–1841), Јоакима Вујића (1772–1847), Еустахија Арсића (1776–1843), Лукијана Мушицког (1777–1837) и Тимотеја Илића (1795–1851). Многа од ових имена непозната су савременом читаоцу, али са становишта књижевне историје она су вредна пажње, попут, рецимо, Тимотеја Илића, јер је реч о ствараоцу који хронолошки припада првом кругу српских писаца који су стварали за „сербску младеж“. Хронолошки преглед стваралаштва, наставља се, и до појаве Јована Јовановића Змаја, својим делом, истичу се: Доситеј Обрадовић (око 1740–1811), Лука Георгијевић Милованов (1784–1828) и Бранко Радичевић (1824–1853).

Стваралаштво Јована Јовановића Змаја обележава трећу фазу у развоју књижевности за децу, 19. век, који представља кључни период за њену еволуцију, а који је због великог Змајевог значаја, аутор назвао „Змајево доба“ (Исто, 99). Змајевом стваралаштву посвећено је преко педесет страна монографије, али аутор не занемарује ни његове сапутнике, Љубомира Ненадовића (1826–1895) и Милорада Поповића Шапчанина (1841–1895). Навешћемо само још нека од имена Змајевих сапутника, чијем је стваралаштву посвећен простор на страницама монографије. То су: Јован Грцић Миленко (1846–1875), Даница Бандић (1875–1950), Милица Јанковић (1881–1939), Петар Деспотовић (1847–1917), Војислав Илић (1860–1890), Јанко Веселиновић (1862–1905), Светозар Ћоровић (1875–1919) и многи други.³⁵

У самој *Историји* помиње се преко 526 имена, било да је реч о књижевним ствараоцима или тумачима, критичарима и проучаваоцима књижевног стваралаштва за децу, што сведочи о томе да су хронолошки обухваћени скоро сви значајнији писци, теоретичари и критичари, по критеријуму личног књижевноестетског и историјског вредновања аутора, али нису запостављена ни искуства ни погледи ранијих књижевних историчара.

Четврта фаза у развоју српске књижевности за децу обухвата период између два светска рата, када се осећају наговештаји књижевне авангарде, рецимо у чланку Марка Ристића *О модерној дејој поезији*. Чланак је инспирисан Вучовом поемом *Подвизи дружине пет петлића*. Књижевни критичари и теоретичари се у овом периоду баве само узгредно књижевношћу за децу, и као вредне пажње аутор, поред Марка Ристића, издваја и Милана Шевића (1866–1933), Јашу Продановића (1867–1948), Симу Цуцића (1905–). Од значајних писаца, указује се на књижевни опус намењен

³⁵ Наведено је само седам имена, а у том периоду, Милинковић даје детаљан приказ стваралаштва шеснаест аутора који су у Змајево време писали за децу.

деци и младима: Александра Вуча (1897–1985), Бранислава Нушића (1864–1938), Иве Андрића (1892–1975), Десанке Максимовић (1898–1993) и Гвида Тартаље (1899–1984). Вредан пажње је дат осврт на заборављене песнике и критичаре из овог периода, попут: Стевана Бешевића (1868–1942), Бране Цветковића (1875–1942) или Андра Франићевића (1889–1967).

Пета фаза обухвата експанзивни развој свих песничких и прозних жанрова. Она започиње 1954. године, појавом песничке збирке *Поштована децо* Душана Радовића и траје кроз целу другу половину 20. века. У њој је темљено образложено стваралаштво за децу 48 аутора у оквиру посебних потпоглавља.

Историјски преглед књижевности за децу завршава се последњом, шестом фазом развоја, која заправо представља српску књижевност у савременом тренутку, односно, на почетку 21. века.

КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ У САВРЕМЕНОМ ТРЕНУТКУ

Књижевност за децу у савременом тренутку разграната је у више напоредних нивоа, јер како аутор указује, на њу посредно или непосредно утичу три генерације писаца: прва која је започела у првим деценијама после Другог светског рата, средња која је седамдесетих и осамдесетих година прошлога века интензивирала динамику започетих токова модерног послератног стварања и нова, најмлађа, на размеђи двају векова, која још увек тражи свој пут (Исто, 527). Посебни одељци посвећени су стваралаштву Драгомира Ђорђевића (1953–1999), Владимира Стојшина (1935–1996), Бошка Ломовића (1944), Милована Витезовића (1944), Душана Ђурђева (1953), док је у одељку „Остали ствараоци“ дат осврт и преглед стваралаштва за децу 29 савремених писаца који су, по мишљењу аутора, значајни за савремени тренутак. У овом периоду, као уосталом, и у претходним, професор Милинковић разматра и стање у књижевнокритичкој мисли о књижевности за децу данас. Указује да се изучавањем књижевности за децу тренутно бави више од тридесет критичара и књижевних историчара, и истиче појаву да су млађи изучаваоци „склони књижевнокритичком експерименту“, односно, стварању особене критике „алогично-нонсенсног типа са потцењивачким односом према књижевнокритичком наслеђу“ (Исто, 583). Аутор истиче да је то неприхватљиво са становишта озбиљног, свестраног и критичког проучавања било којег уметничког дела и у *Историји* су се нашли они савремени критичари и естетичари који, по његовом мишљењу, са једнаким интересовањем сагледавају и форму и садржину књижевног текста, а при томе не занемарују ни искуства претходника.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Историја српске књижевности за децу и младе професора Миомира Милинковића представља хронолошки богат преглед књижевности за децу и младе који обухвата важне сегменте њеног развоја. Она нуди дијахрони и синхрони пресек и увид у српску књижевност за децу и младе. Вредност монографије, поред хронолошког богатства дијахроног пресека, огледа се и у томе што пружа увид у стваралаштво „заборављених“ ствараоца и теоретичара књижевности за децу и младе, који су везани за саме њене почетке у XIX веку. Оцену синхроног пресека, с обзиром да је реч о савременом тренутку у књижевности и књижевнокритичкој мисли о књижевности за децу и младе, препустићемо суду времена, јер је реч о интензивној фази развоја како књижевности за децу тако и њеног проучавања.³⁶

Историја српске књижевности за децу и младе даје значајан допринос утемељењу Књижевности за децу као још увек младе научне дисциплине о којој књижевна наука није дала заокружене судове и оцене.

Литература

- Милинковић, М. (2010): *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу*, Нови Сад, Змајеве дечје игре.
- Милинковић, М. (2014): *Историја српске књижевности за децу и младе*, Београд, Bookland.
- Петровић, Т. (2008): *Историја српске књижевности за децу*, Нови Сад, Змајеве дечје игре.
- Петровић, Т. (2011): *Увод у књижевност за децу*, Нови Сад, Змајеве дечје игре.
- Petrović, U. (2013): *Peti leptir*, VII izdanje, Beograd, Laguna.

DIACHRONIC AND SYNCHRONIC PERSPECTIVE IN HISTORY OF SERBIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

Summary: *Diachronic and synchronic perspective of Serbian literature for children and youth presented in the book by Miomir Milinkovic "History of Serbian literature for children and youth". From the point of modern time, Serbian literature for children is very developed. From the hystorical point it has a rich heritage. In scientific and theoretical and critical thought also, it has reached a high level of development. That is why this book presents an important piece of work which offers both diachronic and synchronic intersection of young art a literary science has not given complete judgements and assesments.*

Key words: *History of Serbian literature for children and youth, Miomir Milinkovic, diachronic perspective, synchronic perspective, literature for children and youth.*

³⁶ И сам аутор указује да његова запажања „немају претензију коначних судова и оцена“, што „отвара нове хоризонте стварања, али и нове могућности сазнавања и тумачења литературе за децу и младе“ (Милинковић, 2014: 532).